

beatniků

Kapitola o č. beatniků

Beat po česku

OHLAS AUTORŮ BEAT GENERATION V NAŠICH ZEMÍCH

JOSEF RAUVOLF

Když se v amerických médiích začaly v polovině padesátých let objevovat fotografie neholených a rozčuchaných mladíků v pracovních košilích nebo tričkách a ošoupaných džínách, vyvolalo to náležité pozdvižení. Na to tehdy Amerika skutečně zvyklá nebyla, normou byl přece jen trochu jiný zevnějšek. Články doprovázející tyto provokativní portréty popisovaly skupinu básníků, jež se zformovala především v kalifornském San Francisku a jež záhy získala označení beat generation.

Se zářícíma očima mluvili tito adepti poezie o právu jednotlivce vést život, jaký se mu chce, právu postavit se mimo společnost, mimo její otupující mašinerii, odvolávali se na všemožné mystiky, orientální filozofii, mluvili o jazzu a lásce bez omezení, kritizovali vládu své vlastní země za její domácí i zahraniční politiku. Allen Ginsberg, Jack Kerouac a Gregory Corso — především tihle tři básníci se stali jejich mluvčími — byli v té době již zralými autory, například Kerouac měl za sebou již úctyhodné dílo, byť jej nakladatelé zpočátku odmítali. To však nebyla vina ani jeho, ani jeho textů. Doba zkrátka, jak se říkává, ještě nebyla dostatečně zralá. Nedělejme si iluze, pokud máme pocit, jistě oprávněný, že to u nás mladá kultura neměla zrovna lehké, podobně tomu bylo i v Americe. Jen s tím rozdílem, že dostat někoho nepohodlného do vězení tam nebylo tak snadné. V případě Ginsberga a spol. se to nepovedlo ani v roce 1956, kdy čelil žalobě za narušování mravní výchovy (známý proces s jeho *Kvilením*), ani později, kdy po něm šla FBI.

Netrvalo dlouho a věhlas (anebo nákaza, záleží na úhlu pohledu) beat generation překročil oceán a šířil se Evropou. Patří ke ctí nejen Jana Zábrany, který byl jejím výhradním a vynikajícím překladatelem, že jsme měli záhy dostatek beatnických textů. Bylo tedy na čem stavět.

Král studentského majálesu

Ohlas autorů beat generation v našich zemích můžeme vnímat dvěma různými způsoby — jednak hledat, jak a do jaké hloubky se projevil v literárním životě, a pak, v daleko širším měřítku, jak jejich texty ovlivnily životní styl a názory mladé generace. Pokud jde o druhou oblast, je to daleko jednodušší — první soustavnější informace o beat generation se k nám dostávaly především v letech předcházejících Ginsbergovu návštěvu Prahy, a to téměř výlučně na stránkách revue *Světová literatura*. Ostatně, první, a na svou dobu rozsáhlá a kvalitní studie Igora Hájka „Americká bohéma“ vyšla ve *Světové literatuře* již v roce 1959! Výbor z Kerouacových románů *Říjen v železniční zemi*, který přeložil Jiří Válek, vyšel o pět let později. Pokud trochu přeženeme, můžeme tvrdit, že v té době, před rokem 1965, byl beatnickým přístupem k životu zasažen snad každý — jakkoli to zní nadneseně. Ostatně, po letech

prohlásil spisovatel William Burroughs o Jacku Kerouacovi, že pomohl prodat miliony levisek a otevřít spousty literárních kaváren. A u nás tomu nebylo jinak, samozřejmě v mezích možností.

Právě v těchto letech bylo stále populárnější jezdit stopem, mladí lidé začínali zvedat hlavy, ohlíželi se po jiné kultuře, než byla ta nakomandovaná stranickými ideology. Poté co vzali jakž takž na milost jazz, objevil se rock'n'roll a později i rock, muzika, která byla v té době jasným vyjádřením touhy po svobodě. A to v hodně širokém smyslu. Začínali vycházet autoři, kteří se zcela nedrželi zavedených schémat, vyrůstala amatérská divadla, malé scény kombinující slovo s hudbou, objevovaly se pokusy o recitaci, často za doprovodu jazzu, vznikaly poetické kavárny. To vše je dnes dobře zdokumentováno, přičemž u řady těchto aktivit bychom jistě našli inspirační zdroje právě u amerických beatníků. A není náhodou, že na recitačních večerech zněly často právě verše Ginsbergovy, Corsovy a dalších. V této souvislosti je dobré zmínit Mirka Kovářka, neúnavného recitátora, který již od šedesátých let uváděl na svých večerech mimo jiné i poezii beat generation.

Když tedy Allen Ginsberg zavítal — poté co byl vyhoštěn z Castrovy Kuby — v únoru 1965 do Prahy, měl zde připravenou půdu. A náležitě své popularity využil. Ta měla ovšem i své stinné stránky. „Jednou mě ve Viole opilo pár chlapů, určitě to museli být tajní. Když mě pak mí přátelé doprovázeli domů, na ulici mě někdo srazil k zemi a řval na mě ‚Buzerante‘.“ Takhle po letech vzpomínal na Prahu, a jak je vidět, selanka to rozhodně nebyla. Zpočátku se o oficiálním hostovi Svazu spisovatelů psalo pochvalně v novinách, ale poté, co byl zvolen králem studentského majálesu, praskly našim kulturním představitelům nervy a Ginsbergovy dny v Praze byly sečteny. To se již o něj intenzivně zajímala StB, a tak muselo dojít k nevyhnutelnému: Allen Ginsberg byl zatčen a posléze vyhoštěn. Aby toho nebylo málo, v *Mladé frontě* vyšel celostránkový materiál, nazvaný „Proč byl americký básník vyhoštěn z ČSSR“. V něm se anonymní autor obvyklou aparátnickou hantýrkou pokusil vysvětlit, co tak strašného zde Ginsberg prováděl, že ho naše orgány musely vyhostit. Moc toho nebylo, ale v tehdejší Československu to zřejmě stačilo. Ano, básně o lásce ve všech jejích formách, o svobodném životě, o bourání bariér předsudků a tabu, to se tehdy skutečně nenesilo. Ve vyhoštění se dokonce angažoval i úřadující pre-

Zleva Andy Clausen (USA), Allen Ginsberg a Josef Rauvolf (Praha, Jungmannovo náměstí, 1. 5. 1990)

Legendy

ident Antonín Novotný. A již připravený výbor z Ginsbergovy poezie musel Odeon uložit k ledu, vyšel až v roce 1990.

O své pražské zkušenosti, respektive o jejím závěru píše Allen Ginsberg v dopise z 21. května 1965 svému otci: „Česká policie mi ukradla deníky, notýsek, a pak mě vyhostili za protiprávní orgie. Žárlili na Krále majálesu. Pokud jsem si vědom, neporušil jsem žádné české zákony. Veškeré sexuální styky s dospělými nad osmnáct let jsou legální. Žádná narkotika jsem nebral. Byli postaveni před problém, jak se zbavit a vypořádat s „legendou“, která po mně zůstala, a zároveň ospravedlnit vlastní neohrabanost a neotesanost, když mě vykopli. Naštěstí všichni ve Svazu spisovatelů i studenti vědí, jak to všechno bylo.“ V tom se Ginsberg skutečně nemýlil, ohlasy jeho pražských dobrodružství přežily v různých historkách pamětníků dodnes.

Přes svalnatými sochami přes starý kamenný most

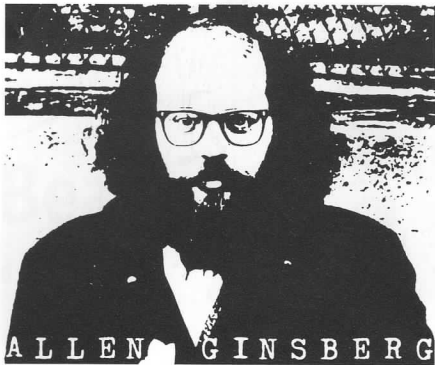
„Komunisti nemají co nabídnout kromě ducatých tváří a brýlí svalnatých policajtů“ — tímto veršem uvedl Ginsberg svou báseň *Žití Majálesu*, v níž popisuje zážitky z Prahy a již napsal v letech z Prahy do Londýna. K Praze se vztahují i další jeho verše: „...mlha ukrývá černou synagogu, a já budu hledat Golema, / schovám se pod hodiny nedaleko hotelu /.../ jsem dosud sám se svým černým vousem a jiskrnými očima / na začouzené černé ulici, kde jede tramvaje, / a kráčím nocí pod svalnatými sochami / přes starý kamenný most, / opět v tom Bruegelově zimním městě, / a pražské střechy znovu pokrývá bílý sníh“ („Zpráva II“). Ginsberg napsal báseň „Big Beat“ o koncertě Olympiku v pražském Sluníčku. V básni *„Labutí jezero“*, popisující zážitky z Čajkovského baletu.

O tom, že byly kořeny, které zde jeho básně zapustily, po něm hluboké, svědčí i to, že když se v roce 1990 do Prahy po dvacetileté absenci vrátil, lidé ho znali — přestože mu za tu dobu

nevyšel s výjimkou roku 1969, kdy bylo publikováno v *Sešitech pro mladou literaturu* celé *Kvílení*, ani řádek. „Včera večer jsem byl v nějakém olomouckém baru,“ vzpomínal v roce 1993. „Přišel tam ke mně jakýsi muž, potřásl mi rukou a přisedl si. Vyprávěl mi, jak byl zavřený, že četl mou poezii a že to pro něj ve vězení znamenalo určité světlo. Ptal jsem se ho, kterou báseň. Jmenoval Slunečnicovou sůtru a pamatoval si ji. Tady v Čechách slyším, že tu moje básně měly určitý psychologický dopad, že lidem k něčemu byly. Možná stejný, jaký měly na mě, byly to totiž objevy mé vlastní přirozenosti.“

Duše načichlé Ginsbergem

Přímé odkazy na autory beat generation v naší předlistopadové literatuře aby pohledal, a není divu — po Ginsbergově návštěvě se ocitli na neoficiální černé listině a nebyli vydáváni, a pokud by se na ně chtěl nějaký tuzemský autor odvolávat, se zlou by se potázel. Psal-li tedy Petr Skarlant ve svém *Věku naruživosti*, rádo by básnivě zachycení Prahy poloviny šedesátých let, a také života Václava Hraběte, o Ginsbergovi, neuvádí jej jménem. Pro jistotu. Paradoxně tak zřejmě jedinou zmínkou nežádoucího jména je Hrabětův verš „Voda načichlá nikotinem / duše načichlé Ginsbergem“. Nesmíme ale zapomenout na výtečnou báseň Jana Zábrany „Když čtu Ginsberga“ z roku 1960 — to ovšem bylo jméno amerického básníka cenzorům v podstatě neznámé, a tudíž průchozí. Vznikla samozřejmě spousta variací především na Ginsbergovy verše, tímto obdobím si prošlo mnoho začínajících básníků, úroveň však měly v lepším případě nevalnou. S jednou výjimkou, a tou byl pražský básník Milan Koch (1948–1974). Ten patřil do okruhu undergroundu, a zvláště v první fázi své tvorby na Allena Ginsberga výrazně navazoval. V žádném případě však nešlo o nějaké plagování, naopak. Koch si vzal z Ginsberga jeho

„Jednou mě ve Viole opilo pár chlapů,
určitě to museli být tajní. Když mě
pak mí přátelé doprovázeli domů, na
ulici mě někdo srazil k zemi a řval
na mě ‚Buzerante‘.“ Takhle po letech
Ginsberg vzpomínal na Prahu, a jak je
vidět, selanka to rozhodně nebyla.

JAN ZÁBRANA

///

Když čtu Ginsberga,
nemyslím na Ameriku,
ale na to,
jak jsme korektní, rozumní, ryzí,
jak nás předělali na nás,

na to, že každý život
má své teď a tady
a že to,
co nás ve dvaceti obešlo,
nemá ve třiceti smysl,
neboť i nenaplněno
se už proměnilo
v tehdy a tam...

Když čtu Ginsberga,
nemyslím na Ameriku,
ale na to,
jak pro nic za nic
zničili generaci,
kterou válka ušetřila,
(i ta!)

...myslím na dlažbu,
poplivanou zprava i zleva,
na tu promenádu
parfémovaných pávů,
umělých jak horské slunce.

(1960)

litaničnost, kterou obohatil místními realii komunistické diktatury. Z jeho veršů címe silnou apelativnost, Kochovo *Chřčení za Kaliopénu* se drží formy *Kvílení*, a stejně jako Ginsbergova klasika i ono je svébytnou a silnou výpovědí o životě jedné generace

Viděl jsem slyšení opárené v chrchlajících vizích klekání na
omletých nábřežích umlčených krizí kde asketické postavy se
ztvrdlou kůrkou vejražky na krku v igelitovém svítání mávaly
stojíce na bosých střepinách ledu za odjíždějícími parostrojji
posledního aktu naděje —

Zbídačelé tváře politických vězňů kteří skandovali padali a močili
pod pendreký strážců režimů kterým uniforma sjednotila
tváře —

Uražené a ponížené kteří bušili kladivy trhali kleštěmi a deformovali
v pneumatických lisech svá organická srdce na počest
padajícího pekla diktatury proletkultu...

V Kochově odkazu najdeme i paralelu s Ginsbergovým občasným mesianismem:

Modlím se ať se ve mně narodí bomba která osvítí lidstvo

Podej mi ruku Zbyňku Fišere!

Čím více miluji tím více jsem osamělý
když tak chodím Prahou

Ó

já říkám: láska nashledanou!...

(Kvadrofonická báseň pro Egona Bondyho)

Podobně jako zvláště někteří autoři beat generation i Milan Koch žil naplno a za svou poezii si ručil. Jak říká jeho přítel, básník Milan Kozelka: „Šel do toho celým svým životem.“

Když už byla řeč o Václavu Hraběti, jeho poezie bývá někdy označována za „beatnickou“, není to však přesné. Hrabě tak jistě, zvláště v posledních letech svého života žil, jeho inspirace však přece jenom ležela trochu jinde než v Kalifornii. Byl daleko více odkázán na tradici české poezie, a s beatniky měl společnou především lásku k jazzu. A také výrazné sympatie s obyčejnými lidmi.

V souvislosti s beat generation bývá zmiňován i tragicky zesnulý básník Ladislav Landa (v roce 1965 spáchal sebevraždu), je to však podobný případ jako Hrabě. Ode zde přílišné vlivy beat generation nenajdeme — nepočítáme-li ovšem život samotného Landa.

O inspiraci beatniky mluví někteří naši písničkáři, například Jaroslav Hruša nebo Vlastimil Třešňák. Pokoušet se vystopovat nějaký přímý vliv by nejspíš nikam nevedlo. V Třešňákově případě je to jistě pochopení „uražených a ponížených“, kteří tolik fascinovali Jacka Kerouaka. Budeme-li chtít, můžeme o Kerouakově inspiraci mluvit i u jiných písničkářů. U našich písničkářů tak byl vliv autorů beat generation vždy spíše v niternější rovině, v pocitu souznění, než by se přímo projevil v jejich textech.

Zajímavé je, podíváme-li se na to, jací autoři ve zdejších prostředí rezonovali — měř výhradně šlo o Ginsberga, Corsa, Kerouaka, méně Lawrence Ferlinghettiho, méně o Michaela McClurea. A třeba takový William Burroughs, jakkoli významný, nezanechal mezi našimi literáty téměř žádný ohlas. Ne že by jej neznali, někteří ho i uvádějí v „seznamu četby“, tím to ale končí. A není divu, jistě se navzájem snadněji na narativní prózy Kerouakovy než na obrazy burroughsovského pekla.

Závěrem by bylo dobré zmínit zájem, jaký autoři beat generation mezi našimi básněmi vyvolávali — jsou zde totiž, na rozdíl třeba od takového Německa nebo třeba Francie, ale také Anglie, mimořádně populární. Proč tomu tak je, těžko vysvětlit, jistě ovšem hrály vynikající Zábránovy překlady, v případě Angličanů však tento argument nestačí. Je to čímsi těžko vystopovatelným? Souzněním, společným životním pocitem? Možná každopádně je pravda, že například Kerouakova románu *Na cestě* se u nás prodalo hned sto tisíc výtisků, a možná i víc. A stále se prodává, stejně jako jeho další román *Dharmoví tuláci*. Kromě toho Argo přikročilo k vydání deseti svazkových *Kerouakových „vybraných spisů“*. Ginsbergův výbor *Karma červená, modrá a bílá* je dávno vyprodán stejně jako výbor *Kvílení*. První vydání Burroughsova *Nahého oběda* zmizelo v pár měsících a v knihovnách je beznadějně rozpůjčováno. Zájem je i o knihy Ginsberga, Corsa či Lawrence Ferlinghettiho. A soudě podle všeho, ani v příštích letech nepo-

Autor (nar. 1953) je překladatel a publicista.